

SIRENE

p.a. Brugweg 6
4756 SM Steenberg

Directie Participatie,
ontwerp-rijksstructuurvisie
Grevelingen en Volkerak-Zoommeer,
Postbus 30316,
2500 GH Den Haag.

Steenbergen, 30 november 2014

Geachte Heer / mevrouw,

Hierbij ontvangt U de zienswijze van de Stichting Sirene inzake de ontwerp-rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer.

Het geheel van de besluitvorming is erg omvangrijk, soms moeilijk te doorgronden en deels alleen door betreffende specialisten te beoordelen. Zes weken is veel te kort om alle aspecten te doorzien.

Stichting Sirene beperkt zich daarom in deze zienswijze uitsluitend tot het Volkerak-Zoommeer en de daarmee samenhangende natuuraspecten. Wel houden wij ons het recht voor onze zienswijze aan te vullen. Door tijdgebrek bevat deze zienswijze redactionele onvolkomenheden. Hiervoor excuses. De inhoud is welgemeend.

In 2004 is de ambtelijke basis gelegd voor het huidige besluit; het veilig stellen van de zoetwatervoorziening voor de landbouw en het terugbrengen van getijdewerking in het Volkerak. Er was toen zicht op een behoorlijk getij in het Volkerak. Er was bestuurlijke moed nodig voor de beslissing. Dat duurde echter 10 jaar. Maar in tien jaar is er veel veranderd.

De waterkwaliteit in het zoete Volkerak is onafhankelijk en objectief gemeten sterk verbeterd. De blauwalgen worden succesvol begraasd door driehoeksmosselen, waardoor het water glashelder is geworden en zich weer waterplanten hebben ontwikkeld. Kortom, de natuurkwaliteit is anno 2014 zeer goed en wordt elk jaar nog beter. Deze natuurkwaliteiten gaan verloren bij verzouten.

Toch zou uit een oogpunt van internationale natuurbescherming getij nog steeds wenselijk zijn. Echter; de daarvoor vereiste directe verbinding met de Noordzee door de Grevelingen komt er om allerlei redenen niet. De Oosterschelde, die zelf kampt met zandhonger, kan maar een zeer beperkt getij leveren. Bovendien hebben zich op het drooggefallen land beschermde natuurwaarden ontwikkeld, die men niet wil aantasten. Het beloofde getij blijft nu beperkt tot een zeer schamele 30 cm verschil tussen hoog- en laagwater. Als je nu de balans voor de natuur opmaakt zijn er wel grote nadelen en staan er nauwelijks voordelen tegenover.

Vandaar dat wij, met steeds meer biologen op dit moment zeggen, verzouten met een schijngetij, nu even niet.

Samengevat is onze zienswijze :

1. Het is geen goed besluit. De voordelen wegen niet op tegen de nadelen
2. Het besluit is onzorgvuldig voorbereid
3. Het besluit is niet uitvoerbaar.

Sirene concludeert dat dit besluit voor de natuur meer nadelen heeft dan voordelen en (deels los daarvan) in de juridische zin niet uitvoerbaar is.

Stichting Sirene ziet een alternatief .

Ad. 1 Geen goed besluit

In onze ogen is het besluit om het Krammer-Volkerak zout te maken en hierop een zeer beperkt getij van 30 cm toe te laten met een middelpil van -10 cm NAP, geen goed besluit. Aan dit besluit kleven voor de natuur meer nadelen dan voordelen.

Wij gaan er van uit dat de invloed op het permanente land van het Krammer-Volkerak gering is. De zoete oeverzones met de daarbij behorende levensgemeenschappen zullen verdwijnen en zullen worden vervangen door mariene levensgemeenschappen.

Ten aanzien van de vogelbevolking hebben wij een kwantitatieve prognose gemaakt van de te verwachten veranderingen (**bijlage 1; Winst en verlies Natura2000-waarden Krammer-Volkerak**). Wij betreuren overigens dat een dergelijke prognose in de stukken ontbreekt. De conclusie is dat, internationaal afgewend, de winst voor de ‘zoutwatersoorten’ veel kleiner is dan het verlies bij de ‘zoetwatersoorten’.

Daar komt bovenop dat er aanzienlijke effecten zijn op de Oosterschelde (**bijlage 2; Natuureffectenstudie**) In de stukken wordt gesproken over significante negatieve effecten. Zoals beschreven treedt dit effect op door de verminderde getijdenamplitude op de Oosterschelde. Het effect kan niet slechts worden beschreven in termen van oppervlakteverlies van slikken en platen. Ook dient te worden nagegaan wat het kwantitatieve effect is op de aantallen foeragerende steltlopers.

Voorts zijn we van mening dat de beschreven ‘verbeterde doorspoeling’ een versterkend effect heeft op de zandhonger, waardoor het nadelig effect op termijn nog groter zal worden. Uit de tekst blijkt verder dat in de Oosterschelde het zoutgehalte lager zal worden. Niet beschreven is wat dit betekent voor de bodemdierbevolking van de slikken en platen en de daarvan levende vogels.

In het geheel van de stukken worden de risico’s van de zoute variant gebagatelliseerd, hoewel deze risico’s substantieel zijn. Stank door Ulva. Troebel water door zout-zoet overgangen. Onzekerheden worden eenzijdig gelegd. Telkenmale bij het zoete terwijl onzekerheden die aan het zout kleven nauwelijks worden vermeld. Vele van de beschreven prognoses zijn zeer onzeker, dan wel, naar een deskundigenoordeel, onhaalbaar.

Ook in de zoute situatie bestaat een reëel risico dat er zich waterkwaliteitsproblemen voordoen. Het valt nu niet te bezien hoe het systeem zich de komende tientallen jaren aanpast aan een nieuwe, doch onnatuurlijke situatie. Er bestaat geen ervaring met deze combinatie van factoren, een morfologie van een getijstelsysteem, gevuld met zout water met weinig doorspoeling en een forse belasting van voedingstoffen.

De 30 cm getijslag is zowel minimaal benodigd om de kans op plaagalgen zo klein mogelijk te houden als maximaal mogelijk. Aan het risico dat de 30 centimeter getijslag onvoldoende blijkt te zijn vanuit het oogpunt van waterkwaliteit wordt in de rijksstructuurvisie te weinig aandacht besteed.

In de MER (6.2.1) wordt de stabiliteit van de Quaggamossel betwijfeld.

Op zich is het juist de stabiliteit van een exoot die nog niet lang in ons land is te betwijfelen. De Driehoeksmossel of Zebramossel (*Dreissena polymorpha*) is een exoot uit zuidoost Rusland die Nederland in de 19^e eeuw heeft bereikt doordat verbindingsskanalen zijn gegraven tussen rivieren in midden en oost-Europa. Het voorkomen van deze soort is zeer stabiel gebleken. De Quaggamossel (*Dreissena rostriformis bugensis*) is een nauwe verwant van de Zebramossel. (Quagga is de Zuid-Afrikaanse volksnaam voor de Zebra.) en verdringt de Zebramossel. De soort is zeer waarschijnlijk via het Main-Donaukanaal in de Rijn gekomen. In de Grote Meren in Noord Amerika komt de soort al sinds 1989 voor en is daar stabiel voorkomend (Mills et al. 1996). De oorsprong van deze soort is trouwens niet echt bekend. Ook in de Dnieper in Oekraïne wordt de soort als exoot beschouwd. Er is geen reden te twijfelen aan de stabiliteit van deze naaste verwant van de reeds twee eeuwen lang voorkomende zebramossel. Als de soort inzakt, zal de plaats weer worden ingenomen door de Zebramossel met aanzienlijk gunstiger uitgangspunten.

In de MER (6.2.1) wordt beweerd dat de natuur robuuster wordt.

Dit wordt onderbouwd met de mening dat het systeem nog in transitie is van zout naar zoet en dit een terugverandering is. Een zout systeem zou robuuster zijn. Op de eerste plaats hebben de opstellers slechts een korte termijn geheugen. In de situatie voor de Deltawerken kenmerkte het Krammer-Volkerak zich door een overgang van zoet naar zout. De Ventjagersplaten waren tot 1969 een zoet / brak getijdensysteem (Zwarts 1974). Pas na sluiting van de Volkerakdam is het water zout geworden. Deze toestand heeft tot 1987 geduurd, 18 jaar. Al zeer snel na de afsluiting in 1987 is het meer verzoet. Deze zoete toestand duurt nu 27 jaar. De zoute toestand waar steeds aan wordt gerefereerd is dus slechts een kortdurende overgangssituatie geweest.

De vermeende robuustheid wordt positief gewaardeerd omdat het beter zou aansluiten bij de omliggende Deltawateren. Het zoute systeem sluit weer niet aan bij de zoete noordelijke wateren en veroorzaken daar weer problemen en leggen beperkingen op voor het beheer van deze gebieden. De enige plek binnen het Deltasysteem waar het Krammer-Volkerak thuishoort is dat van een overgangssysteem van zoet naar zout, met minder abrupte overgangen. Daarmee maak je het totale Deltasysteem robuuster.

De transitie van zout naar zoet heeft zich in de onder water staande delen binnen enkele maanden voorgedaan. De transitie van zout naar zoet is heden nog slechts merkbaar op een beperkt aantal delen van de oevers, waar door verdamping steeds weer zout op de oppervlakte kristalliseert. Het watersysteem sec met een gelimiteerd hoog water heeft geen invloed op deze plaatsen (cf MER).

De hoeveelheid intergetijdengebieden zal zeer beperkt tot vrijwel nihil zijn. Enerzijds komt dit doordat rond NAP steilkanten 'kliffen' zijn ontstaan. Er zal hier en daar wel intergetijdengebied ontstaan, maar dit is zodanig ondiep dat het zal begroeien met *Spartina* of *Zesla* en nauwelijks leefmogelijkheden zal bieden aan mariene bodemdieren. Het gebied zal dus ook weinig voedsel bieden voor steltlopers.

Vanwege de verzouting van de waterbodem en de oever zullen een aantal aan zoet watergebonden vogelsoorten verdwijnen. Dit is redelijk goed te voorspellen.

Op pagina 112 van de MER worden een aantal soorten genoemd die zullen profiteren. Het geregeld voorkomen van Grijze Zeehond en Bruinvis in het gebied is zeer onwaarschijnlijk. De Gewone Zeehond zal wel voorkomen, maar voortplanting is vanwege het ontbreken van

zandbanken uiterst onwaarschijnlijk. De vogelsoorten Kanoet en Drieteenstrandloper zijn beide soorten van zeer dynamische kustmilieus. Het biotoop zal voor beide soorten niet geschikt zijn. De Zwarte Ruiter is een doortrekker en opportunist. Kleine aantallen zullen tijdelijk langs de oevers voorkomen.

De bewering dat vogelsoorten zullen profiteren van het zout wordt slechts met drie soorten en niet met aantallen onderbouwd. Het voorkomen van twee van deze soorten zal slechts incidenteel zijn. Op deze wijze kan geen balans worden opgemaakt of er is slechts sprake van een negatieve balans.

Het verlies van een strook intergetijdengebied langs de laagwaterlijn in de Oosterschelde, geschat op een omvang van 50-100 ha, wordt afgedaan als een oppervlakteprobleem. Het is echter vooral een probleem voor de foeragerende vogels van de intergetijdengebieden. Het verkort de foerageertijd van deze vogels in een situatie die vanwege de ‘zandhonger’ toch al problematisch is. De inspreektijd voor deze zienswijze was te kort om een model te reanimeren om de effecten van dit oppervlakteverlies te berekenen.

Op pagina 104 van de MKBA wordt gemeld dat de natuur in het VZM op dit moment achteruit zou gaan. Als reden wordt dit opgehangen aan de gestage achteruitgang van slechts twee habitattypen, ‘Zilte pionierbegroeiingen (zeemuur én zeekraal)’ (H1310_A en _B) en voor ‘Schorren zilte graslanden (buitendijks)’ (H1330_A). MER. Het vasthouden aan de natuurwaarden voor het VZM die samenhangen met zout water is redeneren naar een uitkomst toe. Als het VZM zoet blijft, is het reëel om te verwachten dat deze natuurwaarden, vanwege de onhaalbaarheid, worden aangepast. Daarom mag het stoppen van de achteruitgang van die natuurwaarden niet meegewogen worden bij de baten van verzilten van het VZM. Dit resulteert in een minder positief natuureffect van verzilting.

Het is veel eenvoudiger bij de EU aan te geven dat deze twee habitatdoelstellingen onhaalbaar zijn en dus moeten vervallen, dan om wijziging te vragen van vele andere zoete doelstellingen die bovendien wel haalbaar zijn.

Ad. 2. Het besluit is onzorgvuldig voorbereid.

Bij lezing van de Natuureffectstudie deel 1, waarin de basis moet zijn opgenomen voor de besluitvorming, komen wij tal van onduidelijkheden, onjuistheden en onvolkomenheden tegen. **Zie hiervoor bijlage 2 Natuureffectenstudie deel 1.**

Onze conclusie is dat deze studie met onvoldoende deskundigheid is geschreven, en geen objectief en geen reproduceerbaar beeld schetst van de te verwachten ontwikkelingen.

Het rapport wordt op vele plaatsen door ons als suggestief ervaren. Vermeende voordelen van het zoute milieu worden wel fors behandeld, doch vrijwel uitsluitend in kwalitatieve termen.

De prognose over de ontwikkelingen bevat vele aanwijsbare onjuistheden.

De nadelen, die vrij gemakkelijk prognostiseerbaar zijn, worden ook niet gekwantificeerd en worden afgedaan met niet onderbouwde beweringen dat ‘elders’ compensatie kan en zal plaatsvinden.

De Natuureffectstudie deel II richt zich vooral ook op de juridische aspecten die met het besluit samenhangen. Ook dit rapport bevat verschillende onvolkomenheden. **Zie hiervoor bijlage 3 Natuureffectenstudie deel II.**

Ten aanzien van de uitvoering van de Natuurbeschermingswet zijn onjuiste uitgangspunten gehanteerd. **Zie hiervoor bijlage 4 Juridische Status Natura 2000-gebied Krammer-Volkerak.** Hier hangt mee samen dat de juridisch wel correcte uitgangspunten dus niet zijn gehanteerd.

Ten aanzien van de Flora- en faunawet wordt slechts de bouw van de doorlaatsluis beschouwd en niet de effecten daarvan. Er is echter sprake van aantasting van het leefgebied van tal van

beschermde soorten die vaste rust- en verblijfplaatsen in of rond het gebied hebben. Dit betreft soorten als Rivierdonderpad, Kleine Modderkruiper, Bittervoorn en diverse soorten vleermuizen die voor hun voedsel afhankelijk zijn van de insecten die zich in het zoete water ontwikkelen. **Zie hiervoor bijlage 5 Flora- en faunawet.** Voor de uitvoering van het besluit is derhalve een ontheffing noodzakelijk. Ook voor de vogels zou een vergelijkbare evaluatie redelijk zijn, maar hiervan zijn juridisch gezien slechts de bewoonde nesten beschermd.

Ad.3. Het besluit is niet uitvoerbaar.

Juridische problemen met Natura 2000 worden omzeild door het geheel niet als project of plan, maar als systeemwijziging te duiden. Hierdoor zouden enkele afwegingen niet van toepassing zijn. Sirene bestrijdt dit standpunt en is van mening dat een Passende Beoordeling van het besluit sec dient plaats te vinden. **Zie hiervoor bijlage 6 Uitvoerbaarheid.**

Ontegenzeggelijk is er sprake van significante effecten op de Natura 2000-waarden van het Krammer-Volkerak.

In de Passende Beoordeling (PB) van de effecten van het besluit voor de Oosterschelde en Westerschelde is sprake van significante effecten. Dit terwijl de effecten op de Oosterschelde nog worden onderschat. **Zie hiervoor bijlage 7 PB Oosterschelde.**

Het besluit kan alleen worden uitgevoerd wanneer aan de Europese ADC-criteria wordt voldaan, ter beoordeling van de Europese Commissie. ADC houdt in dat er geen Alternatieven mogen zijn met minder schade voor de natuur, er moet sprake zijn van Dwingende reden van groot openbaar belang en na mitigatie dient Compensatie van de schade aan de natuur plaats te vinden.

Wanneer wordt gepersisterd in het verzouten van het Volkerak dient de besluitvorming wel volgens de daarvoor geldende regels te geschieden.

Alternatief

Sirene opteert voor een alternatief dat niet is beschouwd. Nu de noodzaak tot verzouten is vervallen en de alternatieve zoetwatervoorziening voor de landbouw (Roode Vaart) is verzekerd, is het goed kritisch te kijken hoe het Volkerak dan kan worden beheerd.

- Het zoutgehalte behoeft dan niet meer dwingend onder de 450 mg/l te zijn,
- daardoor is de extra doorspoeling (fosfaat, stikstof) niet meer noodzakelijk,
- en kan het waterpeil meer worden gevarieerd.

Hierdoor wordt de kans groter dat het huidige, uitstekende zoetwatersysteem blijvend zal zijn. Een zoet Krammer-Volkerak betekent ook;

- geen kans op verzilting van de omliggende landbouwgronden,
- geen beperkingen op het kierbesluit Haringvlietdam en dus op het getij in de Biesbosch,
- geen nadelige effecten op de Oosterschelde en Westerschelde.

Deze zienswijze bevat 7 bijlagen, welke een onderdeel zijn van deze zienswijze.

Namens de Stichting,
Henk Baptist
Voorzitter

Jan Veraart
Secretaris

Bijlage 1 bij Zienswijze van de Stichting Sirene Bouwsteen Winst en verlies Natura 2000 waarden Krammer-Volkerak

Met de keuze van een nieuwe middenstand van min 0,10 NAP en een limiet op de hoogwaterstanden zal er op wat nu land is weinig veranderen.

Er kan een effect optreden in de zoetwaterbellen. In principe blijft de zoetwaterbel drijven op het zilte grondwater en kan zelfs tot de zoute oever reiken.

Door het optreden van het schijngetij kan de zoetwaterbel instabieler worden. Op plaatsen waar de zoetwaterbel dun is, bijvoorbeeld op plaatdelen rond NAP, kan in de zomer een zodanige verdamping optreden dat het zoute water tot in de wortelzone komt. Het is zeker niet ondenkbaar dat dit de plaatsen zijn waar nu nog restanten zijn van de zilte begroeiingen van vlak na de afsluiting. Wanneer dit fenomeen optreedt zal de snelheid waarmee dit habitat verdwijnt afnemen. Het is niet de verwachting dat het zal leiden tot een duurzaam evenwicht. Deze habitats zijn op de langere termijn gedoemd te verdwijnen.

Het zout maken van het water zal geen of nauwelijks invloed uitoefenen op het voorkomen van de Noordse Woelmuis. Deze zal zich op de geïsoleerde eilanden kunnen handhaven zolang er geen concurrentie komt van andere woelmuizen.

De twee habitatsoorten Bittervoorn en Kleine Modderkruiper zullen uit het gebied verdwijnen.

De grootste verliezen zullen optreden bij de vogels. Hierna zullen alle soorten uit de aanwijzing worden besproken.

Broedvogels

Lepelaar. Geen invloed. De Eunis norm van 8 wordt ruim gehaald (EUNIS, European Nature Information System).

Bruine Kiekendief. Geen invloed, wel wordt de potentie weggenomen. De Eunis-norm van 13 broedparen wordt met minder dan 1 paar lang niet gehaald. Na de verzilting kunnen zich definitief geen rietzones meer in het gebied ontwikkelen.

Kluut. Meer kansen dan in de huidige situatie. De Eunis-norm (812) is gebaseerd op de tijd vlak na de afsluiting. Dat komt niet weer. Het huidige aantal van rond 200 zal wel toenemen.

Bontbekplevier. Als de Kluut. De Eunis-norm van 14, huidig 4, is haalbaar.

Strandplevier. Als de Kluut. De Eunisnorm van 37, huidig 11 lijkt echter niet haalbaar.

Zwartkopmeeuw. Deze soort is een opportunist, die wisselend op verschillende plaatsen in de Delta broedt. Het verzilten heeft hier geen invloed op.

Kleine Mantelmeeuw. Geen invloed.

Visdief. De soort is vooral afhankelijk van geschikt broedterrein, dus het terreinbeheer. Zoet of zout maakt niet veel uit. Geen invloed.

Dwergstern. Deze soort behoeft grotere oppervlakten kale grond. Het lijkt er niet op dat dit zal ontstaan, daarvoor is de dynamiek te gering.

Niet broedvogels

Voor de beoordeling wordt in hoge mate teruggevallen op de situatie in het Grevelingenmeer. Het getij van 30 cm is dermate gering dat het vergelijkbaar is met de effecten van opwaaiing in het Grevelingenmeer.

Het Grevelingenmeer heeft een wateroppervlakte van circa 11.000 ha, het Volkerak-Zoomeer een wateroppervlak van circa 6000 ha. Globaal de helft.

Als referentie voor het Grevelingenmeer worden de instandhoudingsdoelstellingen gebruikt

Voor een prognose van de voorkomende vogels op het Volkerak Zoommeer worden de aantallen nu voorkomend op het Grevelingenmeer als referentie gebruikt.

Vogelaantallen worden alleen genoemd wanneer ze van (te verwachten) betekenis zijn in het kader van de Vogelrichtlijn, dus bijlage I soorten of minimaal 1% van de Fly-way populatie.

Aantallen zullen worden gepresenteerd in gemiddeld maximum.

Grevelingenmeer = GM Krammer-Volkerak = KV

Fuut, huidig GM 3000 winter, KV 1800 zomer.

Prognose : herverdeling in winter op basis van Europese populatie. Verlies van zomerpopulatie.

Kuifduiker, huidig GM 30 in winter, KV 20 in winter. Prognose geen verandering.

Georde Fuut, huidig GM 3500 zomer, KV enkele tientallen. Prognose: herverdeling op basis van Europese populatie.

Aalscholver, huidig GM 750, KV 2500, nazomer. Prognose; forse teruggang Aalscholver op KV tot c. 500.

Lepelaar, huidig GM 250, KV 200. Prognose; geen effect.

Grote Zilverreiger, huidig GM geen, KV 30. Prognose; verdwijnen.

Kleine Zilverreiger, huidig GM 60, KV geen. Prognose c. 30.

Kleine Zwaan, huidig GM 50, KV 90. De aantallen van de Grevelingen hebben betrekking op Dijkwater. Op het zoute water van de Grevelingen zelf foerageren geen Kleine Zwanen. Prognose: de aantallen op het Krammer-Volkerak zullen verdwijnen.

Grauwe Gans, huidig GM 3000 winter (graslanden + slaapplaats), KV 6000 rui, zomer. De functie als ruigebied zal volledig verdwijnen. Wel zal de functie van de graslanden + slaapplaats in stand blijven. Prognose rui naar nul, winteraantallen naar 2000.

Brandgans, huidig GM winter 8000, KV winter 6000 + ruiconcentraties. Prognose, geen verandering.

Rotgans, huidig GM winter 5000, KV 250 winter. Prognose lichte toename KV op basis van herverdeling en verlies concurrentie naar 1000.

Bergeend, huidig GM najaar 2500, KV najaar 1000. Prognose lichte toename KV naar 1500.

Smient, huidig GM winter 16000, KV winter 2500. Geen verandering. Staat los van water.

Krakeend, huidig GM winter 1000, KV najaar 2000. Foerageert niet zozeer op zout water. De najaarsaantallen zullen verdwijnen. In winter wel 500 op KV.

Wintertaling, huidig GM najaar 900, KV 1500. Prognose, lichte afname KV naar 1000.

Wilde Eend, huidig GM winter 5500, KV zomer 7000. Prognose; de zomeraantallen zullen verdwijnen. Winteraantal 3000.

Pijlstaart, huidig GM winter 200, KV najaar 550. De najaarsaantallen zullen verdwijnen. Winter wordt 100.

Slobeend, huidig GM najaar 230, KV najaar 1600. De najaarsaantallen zullen sterk afnemen tot c. 100.

Tafeleend, huidig GM weinig, KV zomer 1000. Prognose; populatie zal vrijwel geheel verdwijnen. Dit betekent in juli-augustus bijna helft van NL-populatie. Verlies in winter relatief minder groot.

Kuifeend, huidig GM weinig, zomer 16000. Prognose, vrijwel geheel verdwijnen. In juli – augustus is dit 1/3 van NL populatie, in winter c. 10 %.

Brilduiker, huidig GM winter 900, KV winter 1600. Prognose, afname tot c. 500.

Middelste Zaagbek, huidig GM 5000, KV 100. Prognose; forse toename tot 2000.

Meerkoet, huidig GM winter 8000, KV najaar 11000. Prognose; afname tot 2000.

Kluut, huidig GM voorjaar 300, KV 500. Geen verandering.

Bontbekplevier, huidig GM najaar 300, KV najaar 50. Prognose, toename tot 150.

Zilverplevier, huidig GM najaar 250, KV geen. Toename tot 100.

Bonte Strandloper, huidig GM najaar 1600, KV geen. Toename tot 800.

Rosse grutto, huidig GM 70, KV geen. Prognose 35.
Grutto, GM nihil, KV voorjaar 70. Prognose; verdwijnen.
Wulp, GM 900, KV weinig. Prognose 400.
Tureluur, GM zomer 250, voorjaar 100. Prognose, gelijk blijvend.
Steenloper, GM 30, KV geen. Prognose 15.

Samenvatting:

Broedvogels.

Winst; Kluut, Bontbekplevier en Strandplevier

Geen / gering effect; Lepelaar, Bruine Kiekendief, Zwartkopmeeuw, Kleine mantelmeeuw, Visdief en Dwergstern.

Verlies; geen kwalificerende soorten.

Niet broedvogels.

Winst; Rotgans, Middelste Zaagbek, Bontbekplevier, Zilverplevier, Bonte Strandloper, Rosse Grutto, Wulp, Steenloper.

Geen / gering effect; Kuifduiker, Geoorde Fuut, Lepelaar, Brandgans, Bergeend, Wintertaling, Kluut, Tureluur.

Verlies; Fuut, Aalscholver, Grote Zilverreiger, Kleine Zwaan, Grauwe Gans, Krakeend, Wilde Eend, Pijlstaart, Slobeend, Tafeleend, Kuifeend, Brilduiker, Meerkoet, Grutto.

Beoordeling winst / verlies

De natuur kent geen winnaars of verliezers, enkel gevolgen. Je kunt geen appels met peren vergelijken. Met in acht nemen van bovenstaande relativering kun je in dit geval natuurveranderingen 'waarderen'.

De methode is kort beschreven als volgt. Van elke watervogelsoort is er een schatting van de grootte van de fly-way populatie, de trekroute. Kort gezegd het totaal aantal vogels dat vliegt in de route van Groenland - Siberie, via West-Europa tot Zuid-Afrika. Elk aantal vogels is dus uit te drukken in het percentage van deze totale populatie van de soort. Winst en verlies zijn op de zelfde wijze uit te drukken. Met in acht neming van de relativiteit kan men stellen dat bijvoorbeeld een winst van 2% van soort A belangrijker is dan een verlies van 1% van soort B.

De getallen onder de kop 1% norm zijn dus 1% van de geschatte populatiegrootte van de soort. Bijvoorbeeld 1% norm = 4800, populatie is 480.000.

Op basis van de Ramsar-conventie (door Nederland ondertekend) is een percentage groter dan 1% van internationaal belang. De Habitatrichtlijn verplicht de lidstaten populaties van internationaal belang te beschermen. Om deze reden zijn getallen van meer dan 1% in de volgende tabel extra aangegeven.

De conclusie is dat internationaal afwegend de winst voor de 'zoutwatersoorten' van 2% veel kleiner is dan het verlies bij de 'zoetwatersoorten' van ruim 12 %.

soort	1%- norm	huidig in %	prognose in %	winst in %	verlies in %
Fuut	4800	1800 0,38	0 0,00		-0,38
Kuifduiker	35	20 0,57	20 0,57	0,00	0,00
Georde Fuut	2800	3500 1,25	3500 1,25	0,00	0,00
Aalscholver	3100	2500 0,81	500 0,16		-0,65
Lepelaar	100	200 2,00	200 2,00	0,00	0,00
Grote Zilverreiger	470	30 0,06	0 0,00		-0,06
Kleine Zilverreiger	1300	0 0,00	30 0,02	0,02	
Kleine Zwaan	290	90 0,31	0 0,00		-0,31
Grauwe Gans	4000	6000 1,50	2000 0,50		-1,00
Brandgans	3600	6000 1,67	6000 1,67	0,00	0,00
Rotgans	2200	250 0,11	1000 0,45	0,34	
Bergeend	3000	1000 0,33	1500 0,50	0,17	
Smient	15000	2500 0,17	2500 0,17	0,00	0,00
Krakeend	600	2000 3,33	500 0,83		-2,50
Wintertaling	4000	1500 0,38	1000 0,25		-0,13
Wilde Eend	20000	7000 0,35	3000 0,15		-0,20
Pijlstaart	600	550 0,92	100 0,17		-0,75
Slobeend	400	1600 4,00	100 0,25		-3,75
Tafeleend	3500	1000 0,29	0 0,00		-0,29
Kuifeend	12000	16000 1,33	0 0,00		-1,33
Brilduiker	4000	1600 0,40	500 0,13		-0,28
Middelste Zaagbek	1700	100 0,06	2000 1,18	1,12	
Meerkoet	17500	11000 0,63	2000 0,11		-0,51
Kluut	730	500 0,68	500 0,68	0,00	0,00
Bontbekplevier	730	50 0,07	130 0,18	0,11	
Zilverplevier	2500	0 0,00	100 0,04	0,04	
Bonte Strandloper	13300	0 0,00	800 0,06	0,06	
Rosse Grutto	1200	0 0,00	35 0,03	0,03	
Grutto	1700	70 0,04	0 0,00		-0,04
Wulp	4200	0 0,00	400 0,10	0,10	
Tureluur	2500	100 0,04	100 0,04	0,00	0,00
Steenloper	1000	0 0,00	15 0,02	0,02	
Totaal				2,00	-12,17

Bijlage 2 bij Zienswijze van de Stichting Sirene Bouwsteen Natuureffectenstudie deel 1

Dit rapport vormt een basis voor de besluitvorming. Het is van groot belang dat dit rapport inhoudelijk juist is en op evenwichtige wijze voor- en nadelen van het besluit weergeeft. Hierna is per hoofdstuk de inhoud aan de hand van deze criteria getoetst.

Stichting Sirene kijkt, mede vanwege tijdgebrek (zes weken), alleen naar het Volkerak.

Algemeen.

In dit rapport ontbreken de bronnen voor tal van beweringen. Niet bij de beweringen zelf, noch volledig aan het eind van het hoofdstuk. Het rapport is daardoor onvoldoende reproduceerbaar.

2.2.1 Waterkwaliteit

De tekst is zeer redelijk. Het is echter storend dat telkenmale wordt benadrukt dat de autonome ontwikkeling onzeker is.

Een onzekere toekomst is inherent aan complexe biologische systemen. De ontwikkeling van het voorgestelde zoute/brakke systeem met een schijngetij is zeer onzeker, mede omdat er geen ervaring is met een voormalig getijdengebied waarin het getij van 400 cm wordt gereduceerd tot 30 cm, een invasie van exoten kan worden verwacht en er ook ruimte wordt geboden aan meerdere vormen van menselijk medegebruik.

2.2.2 Ecologie

De op pagina 10, eerste vier dots, geschetste autonome ontwikkelingen doen zich ook voor in de zoute situatie met verlaagd middelpeil. Dit zoute water heeft geen invloed op de landbiotopen.

Het gestelde bij de vijfde dot geeft geen evenwichtig beeld. Op de eerste plaats is er geen sprake van aanhoudende blauwalgenoverlast. Deze overlast doet zich maar in een geringe periode van het jaar voor. Dat de mens hier in de zomer veel last van heeft, wil nog niet zeggen dat hetzelfde voor de natuur geldt. Daarna wordt weliswaar gemeld dat de ontwikkeling van een gezond zoetwaterecosysteem mogelijk is, maar wordt er direct aan toegevoegd dat dit weer onzekere voedselbeschikbaarheid voor watervogels met zich brengt. De onzekerheid sec is juist. We weten niet of er veel voedsel of heel veel voedsel zal zijn.

2.3 Kwaliteit van het watersysteem

Hier is sprake van een onzuivere redenatie. Eerst wordt in 2.2.2 een doemscenario geschetst, daarna wordt gesuggereerd dat het zoute water hiervoor een oplossing is. Wat betreft de beschreven Natura 2000 doelen is dit zeker niet het geval. Het verzilten heeft geen invloed op de landbiotopen, dus de autonome ontwikkeling en de daarmee samenhangende beheersproblemen blijven bestaan. Wat opgelost wordt zijn de problemen met de Kaderrichtlijn Water (KRW). Dit is een schijnoplossing in de zin van, als niet aan de normen kan worden voldaan, dan verander je de normen. De opmerking dat zich natuurwaarden kunnen ontwikkelen die meer dan nu passen bij het watersysteem is in hoge mate suggestief. Het is immers altijd zo dat de natuur zich aanpast aan de abiotische omstandigheden. Een zoet meer heeft zoete natuurwaarden, een zout meer heeft zoute natuurwaarden. Natuur beoordeelt niet, dat doet slechts de mens.

Er wordt gesproken over een handleiding van de Europese Commissie. Er zijn diverse handleidingen bekend. Niet vermeld wordt welke handleiding wordt bedoeld.

De tekst is weer suggestief. Natuurlijk gaat de EU soepel om met niet karakteristieke habitats of soorten. Wanneer een andere naam wordt geplakt op een zoet meer, zijn plotseling vele soorten niet meer karakteristiek. Dit is echter niet wat de EU heeft bedoeld.

Gesteld kan worden dat de restanten van de (tijdelijke) zoute situatie niet karakteristiek zijn voor het huidige zoete meer. Daar kan dus wat soepel mee worden om ggaan. Dit is ook wat is gebeurd met het beheerplan Markiezaat.

3 Huidige situatie

Dit hoofdstuk gaat uit van verkeerde doelstellingen. Zie voor details bouwsteen juridische status. Het Krammer-Volkerak is volledig rechtsgeldig als Natura 2000 gebied geregistreerd bij de Europese Commissie. De hierbij behorende doelstellingen zijn rechtsgeldig. Dat geldt niet voor concept-aanwijzingsbesluiten. Deze hebben geen juridische betekenis.

Het probleem is dat de overheid in zijn concept aanwijzingsbesluit heeft geanticipeerd op deze structuurvisie. Het geheel is een vorm van cirkelredentie. Men verwijst steeds naar het andere besluit.

Voor een beschrijving van de huidige situatie mag niet worden volstaan met refereren aan een concept aanwijzingsbesluit. Op de eerste plaats brengt het Natuur terug tot een paar discutabele doelen. Alsof er geen natuur is buiten de N2000-doelen.

Als de Natura 2000-doelen als referentiepunt wordt genomen, dan dienen de juridisch juiste te worden gehanteerd.

In de Bouwstenen 'Juridische Status' en 'Winst en verlies Natura 2000 waarden' zijn wel de juiste Europese normen gebruikt (bijlagen 1 en 4).

3.1.3 Macrofauna

De opmerking dat de mosselen niet voorkomen op een diepte groter dan vier meter is onjuist. In de Vries & Postma (2013) met verwijzing naar Bij de Vaate (2012) wordt geconstateerd dat de hoeveelheid mosselen tussen 2 en 6 meter sterk zijn toegenomen.

Op pagina 17 wordt weer de al eerder gesignaleerde suggestieve onzekerheid weergegeven door te stellen dat het onbekend is of de Quaggamossel een permanente oplossing is. In de expertstudie, weergegeven in de Vries & Postma (2013) zijn, zoals het wetenschappelijk hoort drie scenario's geschetst. Letterlijk weergegeven:

"Er bestaat consensus over de conclusie dat de toekomst van een zoet Volkerak-Zoommeer onzeker is:

- *de toestand kan stabiel blijven, als de quaggamosselen zich handhaven;*
- *de toestand kan (sterk) verslechteren, als de quaggamosselen plotseling verdwijnen;*
- *de toestand kan verbeteren, als waterplanten zich uitbreiden en het effect van de quaggamosselen versterken."*

Nu kan worden geconstateerd dat de groei van waterplanten enorm is toegenomen (en zelfs lokaal tot 'overlast' leidt) lijkt momenteel het derde scenario opportuun.

Op zich is het juist de stabiliteit van een exoot die nog niet lang in ons land is te betwijfelen. De Driehoeksmossel of Zebramossel (*Dreissena polymorpha*) is een exoot uit zuidoost Rusland die Nederland in de 19^e eeuw heeft bereikt doordat verbindingskanalen zijn gegraven tussen rivieren in midden en oost-Europa. Het voorkomen van deze soort is zeer stabiel gebleken. De Quaggamossel (*Dreissena rostriformis bugensis*) is een nauwe verwant van de Zebramossel. (Quagga is de Zuid-Afrikaanse naam van Zebra.) en verdringt de Zebramossel. De soort is zeer waarschijnlijk via het Main-Donaukanaal in de Rijn gekomen. In de Grote Meren in Noord Amerika komt de soort al sinds 1989 voor en is daar stabiel voorkomend (Mills et al. 1996). De oorsprong van deze soort is trouwens niet echt bekend. Ook in de Dnieper in Oekraïne, dat als oorspronggebied voor de West-Europese populatie wordt beschouwd, is de soort een exoot.

Er is geen reden te twijfelen aan de stabiliteit van deze naaste verwant van de reeds twee eeuwen lang voorkomende zebramossel. Als de soort inzakt, zal de plaats weer worden ingenomen door de Zebramossel met aanzienlijk gunstiger uitgangspunten.

3.1.4 Vissen

Uit het tekstdeel dat rept over 'weinig submergente vegetatie' blijkt dat de informatie verouderd is. De Rivierdonderpad komt algemeen voor in het Volkerak.

De tekst insinueert dat dit de enige beschermde vissoorten zijn.

De middels de Flora- en faunawet beschermde soorten Kleine Modderkruiper en Bittervoorn komen voor. Deze soorten zijn doelstelling voor het Natura 2000 gebied volgens de Europese normen. Dat de staatssecretaris van plan is deze soorten niet op te nemen in de aanwijzing mag geen reden zijn foutief te vermelden dat het geen kwalificerende soorten zijn.

Bij de vogelsoorten van het Volkerak is de Kleine Zilverreiger vermeld. Deze soort komt nauwelijks voor. Wel komt de Grote Zilverreiger tegenwoordig jaarrond in grotere aantallen voor en broedt op het meer.

3.1.5 Broedvogels

De volgende tekst is insinuerend en onjuist. *“Uit de gegevens van SOVON blijkt dat er geen broedende lepelaars, steltkluten, oeverzwaluwen en geoorde futen in de afgelopen jaren binnen het Volkerak zijn waargenomen.”*

Op de eerste plaats zijn er nog wel veel meer zeldzame vogelsoorten die niet broeden. Punt twee is de bewering onjuist. Er broeden Oeverzwaluwen en Lepelaars in het Volkerak.

De vervolgtekst is stuitend voor een ornitholoog. Niet duidelijk is waarom meer in detail wordt ingegaan op deze vier soorten en niet op tal van andere soorten die wel relevant zijn. De broedende Oeverzwaluwen zijn kennelijk niet bij SOVON gemeld. SOVON is gedeeltelijk afhankelijk van meldingen van amateur vogelliefhebbers en hun database is niet compleet. Lepelaars broeden al meerdere jaren bij de Plaat van de Vliet en de eilanden voor de Krammerse Slikken.

Wat wordt bedoeld met de volgende zin is onduidelijk. *“... op de Krammerse Slikken. Hier zitten ook de grootste concentraties foeragerende en rustende steltlopers (broedvogels).”*

Welke steltlopers ?? De grootste concentraties Goudplevieren en Kieviten zijn te vinden op de Slikken van de Heen in samenhang met de Oosterschelde. Dit komt door de situatie van voedsel in de Oosterschelde en zoet drinkwater in het Volkerak.

De opmerking over twee broedlocaties voor de Dwergstern is onjuist. Er broeden geen Dwergsterns meer in het Volkerak.

De opmerking over het verspreid broeden van de Bruine Kiekendief is niet correct. Het aantal broedende Bruine Kiekendieven wordt opgegeven als minder dan één, maar dit is waarschijnlijk weer een onderschatting.

Het broeden van vogels op de Anthoniegorzen is niet relevant. De Anthoniegorzen zijn geen onderdeel van het Krammer-Volkerak.

3.1.6 Niet-broedvogels

Het is niet relevant maar er zijn 24 soorten en geen 39 soorten niet-broedvogels aangewezen.

3.1.6.1 Bodemfauna eters.

Hier wordt gesproken over een winterperiode (november t/m maart) over openwater en oeverzone. De genoemde soorten als Bontbekplevier, Kluut, Grutto en Tureluur zijn dan niet relevant. De genoemde Steenloper komt nauwelijks op het Volkerak voor.

3.1.6.2 Vis-eters

Hier wordt de Kleine Zilverreiger genoemd. Deze komt nauwelijks voor. De Grote Zilverreiger, een broedvogel en als niet-broedvogel algemene soort wordt niet genoemd.

3.1.6.3 Planteters.

Kleine zwaan wordt dubbel genoemd.

3.1.6.4 Plankton-eters

De tekst is die van de planten-eters.

3.1.6.5 Vleeseters

Een herhaling van het onjuiste standpunt t.a.v. de Bruine Kiekendief.

Bovenstaande details zijn feitelijk niet relevant, doch illustreren de slordige en ondeskundige werkwijze bij het tot stand komen van dit rapport. Het maakt het rapport niet betrouwbaar.

3.1.7 Zoogdieren

Eerst wordt gesteld dat de Noordse Woelmuis voorkomt op de Dintelse Gorzen. Iets verderop staat dat de soort niet meer voorkomt aan de Brabantse kant. Slordig !!!

Het laatste is juist.

Het onderzoeken van de aanwezigheid van de Noordse Woelmuis vanaf een boot is een slechte, onbetrouwbare methode.

De prognose van het voorkomen van de Noordse Woelmuis staat los van de keuze zout of zoet. Deze soort behoeft gericht beheer.

3.1.8 Vegetatie

Vreemd is dat geen gewag wordt gemaakt van de ontwikkelingen van vochtige duinvallei vegetaties als gevolg van gericht maai-beheer. Dit zijn wel de beste stukken.

Overigens niet relevant in dit kader zout-zoet.

De volgende zin is wel relevant: *“Sinds 1996 geldt een interim peilbeheer in het Volkerak-Zoommeer, wat inhoudt dat er een natuurlijker fluctuerend peilverloop is ingesteld met een bandbreedte van NAP + 0,15 m tot NAP -0,10 m. Dit peilbeheer werd ingesteld om het areaal oevervegetatie uit te breiden maar deze doelstelling is slechts over een zeer beperkt oppervlak gehaald. In de huidige situatie komt een uitgebreide helofytenzone niet tot ontwikkeling.”*

Dit peilbeheer is nimmer geëffectueerd, met name door het aanvoeren van extra zoet water uit Brabant, waardoor een standaard peil van rond NAP gehandhaafd bleef. Vandaar dat de doelstellingen niet zijn gehaald. De slechte oevervegetatie heeft ook een negatieve invloed op de waterkwaliteit en de visstand.

6 Invloed van de alternatieven

De inleidende paragraaf is weliswaar waar, maar in hoge suggestief.

De opstellers lijken slechts een korte termijn geheugen te bezitten. In de situatie voor de Deltawerken kenmerkte het Krammer-Volkerak zich door een overgang van zoet naar zout. De Ventjagersplaten/Hellegatsplaten waren tot 1969 een zoet / brak getijdensysteem (Zwarts 1974).

Pas na sluiting van de Volkerakdam is het water zout geworden. Deze toestand heeft tot 1987 geduurd, 18 jaar. Al zeer snel na de afsluiting in 1987 is het meer verzoet. Deze zoete toestand duurt nu 27 jaar. De mariene toestand waar steeds aan wordt gerefereerd is dus slechts een kortdurende overgangssituatie geweest.

Ook de tweede alinea is suggestief. Elk van de milieutypen, zout, brak of zoet kent veel soortgroepen. Wat dat betreft is de alinea als onjuist te beschouwen. De soortenrijkdom in estuariene, brakke milieus is veel lager dan in zoete of zoute milieus. Zie hiervoor de Kromme van Remane.

In de derde alinea wordt gesproken over een getijdenlandschap. Een getijdenlandschap vinden we onder andere in de Westerschelde en de Dollard. Dit is totaal niet vergelijkbaar met 30 cm tijverschil met verlaagd middelpil in een Volkerak. Een getijdenlandschap versus een door bomen omgeven zoutwaterplas.

Voor een optimalisatie van het subcriterium 1 diversiteit moet men kiezen tussen goed zoet of goed zout (>14 ‰ Cl.). De tussenfase kent veel minder diversiteit.

Het subcriterium 2 groot en veerkrachtig is een terechte wens. Echter een zielige 30 cm getij met een verlaagd middenpeil in een voormalig getijdengebied, voldoet hier in het geheel niet aan.

6.1.1 Referentiesituatie (alternatief A).

De opmerkingen dat de zilte relicten in het huidige systeem niet duurzaam zijn is juist. De transitie van zout naar zoet heeft zich in de onder water staande delen binnen enkele maanden voorgedaan. De transitie van zout naar zoet is heden nog slechts merkbaar op een beperkt

aantal delen van de oevers, waar door verdamping steeds weer zout op de oppervlakte kristalliseert. Het watersysteem sec met een gelimiteerd hoog water heeft geen invloed op deze plaatsen (cf MER).

De opmerkingen over de onzekerheid van de Quaggamossel worden in de tekst voortdurend herhaald. Ze overtuigen echter geenszins. Dit is hiervoor voldoende weerlegd.

6.1.2 Getij en zout op Volkerak-Zoommeer

Het is juist dat de getijslag van 30 cm onvoldoende is om opbouwende morfologische processen tot stand te brengen. Het is niet onvoldoende om de oeverafslag te bevorderen, waardoor steilkanten ontstaan die het effect van de getijslag tot nihil reduceren. De weinige bij eb droogvallende delen zullen begroeid raken met *Spartina* of *Ulva*. Onbegroeide slik- of zandplaten, die foerageerkansen bieden voor vogels, zullen niet ontstaan.

De volgende zin is essentieel: *“In het aquatisch deel verdwijnen de zoete waterplanten, waar planten van brak en zout water voor terugkomen.”*

De soortendiversiteit van de zoute planten zal er zeer gering zijn, terwijl een breed scala aan zoetwatersoorten zal verdwijnen. De zoetwatersoorten bieden foerageermogelijkheden voor tal van watervogels. De mogelijkheid van de zoutwaterplaten is zeer beperkt (*Spartina* niet, *Ulva* beperkt).

De opmerking dat enkele typische zoetwatersoorten ook zullen voorkomen, omdat ze ook in de Grevelingen voorkomen is onjuist. In het vogeltelgebied Grevelingen zijn ook enkele binnendijkse gebieden met zoet water opgenomen. Daar komen deze soorten voor.

Visarenden zijn niet specifiek gebonden aan zout of zoet water.

De conclusie van dit hoofdstuk 6.1 luidt: *“Alles overziend, zal de diversiteit ten opzichte van de referentiesituatie op Volkerak-Zoommeer niet of nauwelijks verbeteren (score 0).”* Dit is niet juist. De juiste conclusie is dat de diversiteit sterk zal verslechteren.

Overigens hoort de MER te zijn geschreven aan de hand van dit rapport. Hier blijkt het mogelijk andersom en lijkt de MER voedend aan dit rapport.

6.2.1 Groot en veerkrachtig systeem

6.2.1 Referentie

Vreemd is de opmerking dat door de Philipsdam en de Grevelingendam het Volkerak-Zoommeer geïsoleerd is geraakt. Dit is een eenzijdige kijk, slechts gericht op het zoute water. Het Volkerak-Zoommeer staat in open verbinding met de Brabantse wateren en er vindt veel wateruitwisseling plaats met Haringvliet/Hollandse Diep.

Wanneer vanuit het noorden wordt gekeken is het zoete water de meest zuidelijke uitloper van een omvangrijk aaneengesloten zoetwatersysteem.

De oorspronkelijke rol van het Volkerak (voor 1970) was de verbinding tussen het zoete water in het noorden en het zoute water in het zuiden. Dit impliceert uitwisseling naar zowel zoet als zout.

6.2.3 Alternatieven

Het hoofdstukje begint met: *“Een zout Volkerak-Zoommeer sluit door zijn karakter beter aan bij de overige deltabekkens zoals de Grevelingen en Oosterschelde.”*

Wederom eenzijdig en suggestief. Een zoet Volkerak sluit beter aan bij Haringvliet-Hollands Diep-Biesbosch.

Bovendien biedt een zout Volkerak-Zoommeer een meer toekomstvaste oplossing voor het waterkwaliteitsprobleem dan het vasthouden aan het huidige systeem met quaggamossel, dit in verband met de onzekerheid over de stabiliteit van de populatie op termijn. Wel is het zo, dat de beoogde getijdenslag nagenoeg geen perspectief bieden op voor de natuur gunstige sedimentatieprocessen in het Volkerak-Zoommeer.

Enerzijds wordt betoogd dat het zout wel toekomstvast is, anderzijds wordt al gesteld dat het met de sedimentatie niet goed zit. En weer die opmerkingen over onzekerheid. Dit is geen rapport dat beoogt feiten weer te geven, maar een vorm van brainwash. Die toekomstvaste oplossing wordt in het geheel niet onderbouwd.

6.3 Robuustheid

MER-scores reproduceren zonder onderbouwing, terwijl de tekst inhoudelijk geen aanleiding geeft tot de scores. Zoals eerder betoogd dient de score voor een zout Volkerak voor diversiteit een – of een - - te zijn.

Het zielige zoutwatersysteem zal verre van robuust zijn. Het sluit niet aan bij het getijdengebied van de Oosterschelde. Het vertoont wel gelijkenissen met de Grevelingen maar is daarvan gescheiden. Het vertoont geen enkele gelijkenis meer met Haringvliet-Hollands Diep –Biesbosch, noch met de Brabantse rivieren.

Ook intern ontstaat een situatie van vrijwel stagnant water, omringd door zoete oevergebieden (regenval).

7 Beschermdenatuurwaarden

7.1.1.1 getij en zout

Hier wordt een prognose gegeven van 286 ha intergetijdengebied. Er wordt ook aangegeven dat het een extrapolatie is van (oude) hoogtegegevens.

Duidelijk is dat op tal van plaatsen steilkanten zijn ontstaan waardoor de oppervlakte intergetijdengebied veel minder zal zijn. Overigens zal de stroming die bij dat getij hoort de vorming van nieuwe steilkanten versterken.

In de tabel 7 staat een oppervlakte van 125 ha. Dit is dus in tegenspraak.

Dit rapport is geen MER en hoort de onderbouwingen te beschrijven van de waarderingen in het MER. Laat die ++ en – maar weg.

Nieuwe habitattypen

Dit hoofdstuk is meer gebaseerd op de vraag hoe je een biotoop noemt. Het is belachelijk dit te gaan kwalificeren als grote baaien, permanent overstroomde zandbanken of slik- en zandplaten. Dit is een poging om de Natura 2000 consequenties van de ingreep te omzeilen. Zelfs de Oosterschelde is niet het habitatype grote baaien zoals dat was voorzien voor natuurlijke systemen in de Habitatrictlijn.

De verdere beschrijving van het habitat betreft die van een natuurlijk systeem met een natuurlijk getij van enige omvang. Alleen dan kan het biotoop zich ontwikkelen. Het is in hoge mate suggestief deze beschrijving hier op te nemen. Het insinueert dat het zoute Volkerak met verlaagd schijngetij aan deze criteria gaat voldoen. Maar dat zal zeker niet het geval zijn.

Gelukkig wordt dit hoofdstukje afgesloten met enkele opmerkingen die aangeven dat het Volkerak niet zonder meer aan de beschreven criteria kan voldoen.

7.1.2 Broedvogels

Het instellen van het zoute water met verlaagd peil zal geen invloed hebben op de weinige nu nog geschikte broedgebieden van kale grondbroeders. Er zal mogelijk wel enig nieuw gebied bij komen.

De slikken zullen niet de kwaliteiten hebben om groeimogelijkheden te bieden aan zeepieren (in dit rapport wadpieten genoemd), zagers, kokkels, nonnetjes en mosselen. Er zullen dus geen foerageermogelijkheden ontstaan voor mariene steltlopers.

De opmerking dat dit foerageermogelijkheden biedt voor Bontbekplevier en Strandplevier slaat nergens op. Dit zijn namelijk insecteneters. Het kan wel zo zijn dat de zilte oever de insectenpopulaties herbergt die voor die soorten aantrekkelijk zijn. De broedmogelijkheden voor deze soorten nemen naar verwachting wel iets toe, maar dus door andere oorzaken.

Ook de opmerking dat de foerageermogelijkheden voor viseters verbeteren door verbeterd doorzicht is zonder grond. Doorzicht is zeker niet de enige bepalende factor en kan zelfs averechts werken. De vissen zien de vogels ook. Bovendien zal het water niet zo helder zijn als nu in het stagnante Grevelingenmeer. De overgangen die in het Volkerak zullen ontstaan zullen leiden tot weinig doorzicht. Dit is een natuurlijk proces en hoort bij een overgangssituatie tussen zout en zoet.

7.1.3 Niet-broedvogels

Uit alle teksten spreekt, terecht, een grote mate van onzekerheid over de voorziene ontwikkelingen. Het is alleen zo jammer dat deze onzekerheid niet wordt teruggevonden in de conclusies of het uiteindelijke standpunt, terwijl de onzekerheid omtrent de stabiliteit van de Quaggamossel eindeloos wordt herhaald.

Bij de waterplanten staat een potentieel araal van 406 ha Groot Zeegrass vermeld. Dit is echter puur theorie. Vreemd is echter de opmerking dat dit meer is dan het huidig areaal aan ondergedoken waterplanten. Een zeer onzekere theorie wordt hier afgewogen tegen reeds verouderde gegevens. Dit is geen objectiviteit meer.

Vreemd is ook dat een waarschijnlijk probleem als de overlast door Zeesla in de MER niet wordt meegewogen. Ook dit is geen objectiviteit.

Vissen

Alleen de Spiering zou zich kunnen handhaven bij verzouting. Er zullen veel meer vissoorten zijn die dit kunnen als Paling, Harder, Driedoornige Stekelbaars. De meest algemene vis (stapelvoedsel) zal *Atherina* zijn.

Bij de visetende vogels lezen we weer die veronderstelling dat het water helder zal zijn. Dit valt te zeer betwijfelen en wordt niet onderbouwd.

De stand van de Visarend is niet relevant. De soort komt ook op zout water voor.

Eters van waterplanten.

Deze soorten foerageren niet of nauwelijks in zout water. De vogeltellingen geven een ander beeld. Deze vogeltellingen worden overdag uitgevoerd, waarbij groepen rustende eenden op het water of de oevers worden geteld. Het gros van deze eenden foerageert 's nachts in hele andere gebieden.

De vogeltellingen sec geven daarom geen goed vergelijkingsmateriaal. In detail moet worden bezien wat het foerageergedrag is van de verschillende soorten.

In zijn algemeenheid foerageren momenteel veel planteneters op het Volkerak. Deze foerageergelegenheid gaat vrijwel geheel verloren, hetgeen dus niet wil zeggen dat er geen vogels zullen worden geteld.

Bodemdiereters

De Brilduiker moet het meer hebben van crustacea dan van mollusca. Meerkoeten foerageren in de zoute wateren veelal op de (gras)oevers.

Intergetijdengebied

In dit stukje worden de mogelijkheden vrij genuanceerd weergegeven. De ontwikkeling van een gevarieerde bodemdierbevolking in de intergetijdengebieden zal zeer beperkt zijn. Spartina zal een flink deel van deze gebieden koloniseren. Overige gebieden worden bedekt met Ulva (Zeesla). De verwachting is dat niet meer dan wat randjesvogels als Tureluur, Steenloper en Wulp in het gebied zullen gaan foerageren

Wintergasten

Deze tekst wordt door ons niet begrepen omdat er geen concrete soorten worden genoemd. Met name de opmerking over extra opvangcapaciteit elders in Europa is twijfelachtig.

Kansen voor niet broedvogels

Er zal geen biotoop ontstaan voor soorten als Kanoet en Drieteenstrandloper die een verspreiding hebben in meer dynamische mariene milieus. Overigens zullen de aantallen Scholeksters, Zwarte ruiters en Steenlopers zeer beperkt blijven tot enkele tientallen.

7.1.4.1 Zoogdieren

Hier wordt als beheersmaatregel voorgesteld het verdiepen van de intergetijdengebieden t.b.v. de Noordse Woelmuis om landverbindingen te verbreken. Dit is echter weer in strijd met andere belangen, zoals de vogels.

Dit vrijwel stagnante Volkerak zal geen Grijs Zeehonden of Bruinvissen permanent gaan herbergen.

7.1.5 Vergelijking

De basis van deze vergelijking is niet goed. Voor de referentie wordt een doemscenario beschouwd. De effecten van een zout scenario worden zonder twijfel tot gunstig verheven.

7.3.1 Oosterschelde

Mogelijke effecten worden genoemd, maar er vindt geen analyse plaats. Vermeld wordt dat een significant negatief effect kan ontstaan op de zandhonger. Deze formulering is niet correct. Er ontstaat in eerste instantie een negatief effect door verminderen van de getijdenamplitude op de Oosterschelde. Hierdoor neemt de oppervlakte intergetijdengebied af, waarbij de afname langs de laagwaterlijn van zeer groot belang is. Dit effect cumuleert met het effect van de zandhonger.

Een verbeterde doorstroming van de Oosterschelde wordt als positief effect genoemd. Er ontbreken echter details. Aannemende dat deze verbeterde doorstroming zich vooral in de noordelijke tak zal voordoen, wordt gevreesd dat deze verbeterde doorspoeling de zandhonger, die tot nu toe in de noordelijke tak beperkt was, zal versterken.

7.4.3 Doorlaat Oesterdam

Wanneer er op de Oesterdam sprake is van 100 m³/s spuien is er bij de Philipsdam sprake van 100 m³/s extra inlaat. Onduidelijk is of de effecten van deze extra rondstroming zijn meegenomen in de morfologische modellen.

8. Gevolg winst verlies Natura 2000

8.1 Methodiek

Er is geen sprake van een rechtstreekse prognose, maar een effect van een gewaardeerde prognose (huidige haalbaarheid) op een andere prognose (toekomstige haalbaarheid). Dit is

meer een mening dan een gegeven dat met argumenten en gegevens is te onderbouwen. De kwantitatieve gegevens die de mening zouden moeten onderbouwen zijn wel beschikbaar (via SOVON) maar worden nergens gepresenteerd.

Een mening is moeilijk amendeerbaar; er kan slechts een andere mening tegenover worden gesteld.

8.2 Krammer-Volkerak

De tabel 18 bevat meerdere discutabele ‘beweringen’. Een prognose van de invloed op vogels is toegevoegd als bijlage 1 Winst en verlies Natura 2000 waarden.

In tegenstelling tot tabel 28 is hier voor de broedvogels Lepelaar, Zwartkopmeeuw, Visdief en Dwergstern, met motivering, geen (positieve) invloed voorspeld.

In tegenstelling tot tabel 28 is hier voor de niet broedvogels Fuut, Aalscholver en Grutto een forse afname voorspeld.

Bij de Wilde Eend zal zeker geen sprake zijn van toename. De zomeraantallen zullen namelijk verdwijnen.

Het valt sterk te betreuren dat geen kwantitatieve gegevens zijn verstrekt.

Terecht wordt opgemerkt dat het onzeker is of de huidige negatieve trend wel wordt omgebogen bij het verzouten. Het betreft gronden die boven de toekomstige hoogwaterlijn zijn gelegen en dus niet worden beïnvloed.

Tevens is onder 8.2.1.3 aangegeven dat het slechts aannemelijk is dat de verliezen elders in Nederland kunnen worden opgevangen.

Veel van de nieuwe doelen, zoals gepresenteerd in tabel onder 8.2.1.4 zijn niet realistisch omdat het echte mariene soorten zijn ofwel grotere oppervlakten intergetijdengebied nodig hebben om te kunnen overleven. Dit zijn Scholekster, slik- en zandplaten, Kanoet, Drieteenstrandloper, Bruinvis, Grijs Zeehond. De naam Grote baaien is maar net hoe het zoute water wordt genoemd, maar is zeker niet zo bedoeld door de EU.

Het gestelde onder 8.2.2 relativeert de positieve effecten en is daardoor van groot belang. Het is hier wel vermeld, maar komt onvoldoende in de conclusies aan de orde. Deze worden daardoor met een veel te grote mate van zekerheid gepresenteerd.

Bijlage 3 bij Zienswijze van de Stichting Sirene Bouwsteen Natuureffectenstudie II

Dit rapport vormt een juridische basis voor de besluitvorming. Het is van groot belang dat dit rapport inhoudelijk juist is en op evenwichtige wijze voor- en nadelen van het besluit weergeeft. Hierna is per hoofdstuk de inhoud aan de hand van deze criteria getoetst.

Stichting Sirene kijkt, mede vanwege tijdgebrek (zes weken), alleen naar natuur in het Volkerak.

1 Inleiding

In de inleiding is het volgende opgenomen.

“In deel I is voorts vastgesteld dat er als gevolg van de beoogde systeemverandering voor een aantal instandhoudingsdoelen moet worden bezien in hoeverre met deze systeemverandering nog steeds de gunstige staat van instandhouding van Natura 2000-doelen op landelijk niveau is verzekerd.”

Dit is een ontoelaatbare versimpeling van een complex juridisch probleem. In deel I is het niet gemotiveerd terug te vinden en het wordt als een soort van uitgangspunt in deel II gehanteerd.

Het vraagstuk van welke mogelijkheden er zijn voor het wijzigen van instandhoudingsdoelstellingen van een bepaald gebied is zeer complex. In dit geval worden bestaande functies binnen het gebied wezenlijk veranderd. Slechts twee van deze doelstellingen zijn als onhaalbaar te definiëren. Dit geldt voor zowel het zoete als het zoute systeem, aangezien een flink deel van deze doelstellingen zich buiten de invloedssfeer van het zoute water bevinden.

De systeemwijziging is te beschouwen als een gedeeltelijke intrekking van de aanwijzing. Deze intrekking heeft vooral betrekking op de doelstellingen van de Vogelrichtlijn. Zolang het Krammer-Volkerak voldoet aan de redenen zoals vervat in artikel 4.1 en 4.2 van de Vogelrichtlijn, die een aanwijzing blijkens de jurisprudentie dwingend voorschrijft, is een intrekking niet aan de orde.

2 Doel en structuur

Dit project is niet te beschouwen als een instandhoudingsmaatregel. Uit de overige stukken blijken veel meer doelstellingen dan alleen ten aanzien van natuur. Enkele hoofddoelstellingen zijn de KRW en de economische ontwikkelingen. Nu dit project niet uitsluitend beoogt de natuurwaarden te herstellen is het te beschouwen als een plan of project dat niet uitsluitend betrekking heeft op het beheer van het Natura 2000-gebied. Het verzouten is niet gericht op het bijdragen aan de staat van instandhouding van de meeste van de aangewezen soorten en habitats.

Bovendien is het opsplitsen van dit project in delen, zoals overige maatregelen, niet toegestaan.

Er is geen sprake van landelijke doelen, slechts de aangewezen doelen per Natura 2000-gebied zijn maatgevend. Landelijke doelen zijn wel van belang in het kader van de Flora- en faunawet.

Het nalaten van de Passende Beoordeling voor dit project is in strijd met de vigerende wetgeving.

2.1.3.

Hier wordt gesproken over mitigerende maatregelen, terwijl uit andere teksten duidelijk is dat er sprake is van compenserende maatregelen.

3. Passende beoordeling

3.2.1 Oosterschelde

Geconcludeerd wordt dat significante effecten niet kunnen worden uitgesloten. Het project kan dan alleen plaatsvinden wanneer aan de ADC-criteria wordt voldaan. Dit kan nimmer het geval zijn. Het zoet houden van het Volkerak is immers een alternatief. Bovendien is er geen sprake van “dwingende redenen van groot openbaar belang”.

Over compenserende maatregelen zoals het opspuiten van 100 ha plaatsuppletie wordt wel heel gemakkelijk gedacht. Niet uit te sluiten valt dat deze compensatie zelf niet zonder een NB-wet vergunning kan worden uitgevoerd en weer significante effecten heeft op andere instandhoudingsdoelen, dus gecompenseerd moet worden.

4. Toets landelijke doelstellingen

Deze toets achten wij in het kader van dit project niet opportuun. Een dergelijke toets zou onderdeel moeten zijn van een Passende Beoordeling en wel de cumulatieve effecten. Rekening zou moeten worden gehouden met de diverse projecten in overige gebieden, zoals windparken en recreatie.

Door tijdgebrek hebben wij geen kans gezien dit hoofdstuk inhoudelijk op juistheid te toetsen. Opvallend is wel dat verwezen wordt naar literatuur en populatieschattingen uit de vorige eeuw. Deze zijn al lang achterhaald. Nieuwe gegevens zijn beschikbaar en dienen te worden gebruikt.

Een klein voorbeeld.

Het huidig seizoensgemiddelde voor de Kuifeend op het Krammer-Volkerak is rond 6000 en voor Zoommeer rond 1000. Gezamenlijk circa 7000. Als dan in de Natuureffectenstudie wordt vermeld dat het 2% van het landelijk niveau (75700) is met verwijzing naar een document uit 1997 en de vermelding dat dit nog steeds zo is, worden onwaarheden gepresenteerd.

Bovendien is het gebruik van seizoengemiddelden aanvechtbaar. Het Krammer-Volkerak kenmerkt zich vooral vanwege de zomer-concentraties, wanneer andere gebieden met name door recreatie, minder geschikt zijn.

Toetsing dient bovendien plaats te vinden aan de waarden zoals in EUNIS zijn gedeponneerd en niet aan concepten van een ministerie waarbij de schijn van belangenverstrengeling niet wordt vermeden.

Bijlage 4 bij Zienswijze Stichting Sirene

Bouwsteen Juridische status Natura 2000-gebied Krammer-Volkerak

Samenvatting

Het concept-gebiedendocument uit 2007 heeft geen enkele juridische betekenis. Voor de instandhoudingsdoelen moet rechtstreeks de Eunis-database worden gebruikt. Deze doelstellingen zijn hierna weergegeven.

Inleiding

De juridische status van het Krammer-Volkerak is, in het licht van de Natuurbeschermingswet 1998, onduidelijk.

Op 18 juli 1995 is het Krammer-Volkerak aangewezen als zogenaamd Ramsar gebied en is het aangewezen ingevolge artikel 4.1 van de Vogelrichtlijn. Bij deze aanwijzing is een kaart toegevoegd. Instandhoudingsdoelen zijn niet in de aanwijzing vermeld.

Puur juridisch klopt deze aanwijzing niet, maar er zijn wel degelijk rechtsgevolgen.

Instandhoudingsdoelen zijn niet in de aanwijzing vermeld, maar kunnen worden afgeleid uit de gegevens die de basis waren voor deze aanwijzing.

Op 12 december 1996 is het Krammer-Volkerak aangemeld in het kader van de Habitatrictlijn. De specificaties van deze aanmelding zijn nimmer openbaar gemaakt. In februari 2004 is daar blijkens informatie van de EU een update ontvangen. Op 8 december 2004 is de communautaire lijst vastgesteld.

In november 2007 is een concept-gebiedendocument door LNV gepubliceerd.

Ondanks de Europeesrechtelijke bepaling dat het gebied op 12 december 2010 aangewezen moet zijn als Natura 2000-gebied is dit nog steeds niet gebeurd (er ligt zelf nog geen ontwerp-aanwijzingsbesluit) en het ziet er niet naar uit dat dit op afzienbare termijn zal gebeuren. Dit hangt samen met de beslissing het Krammer-Volkerak zout te maken of zoet te houden al of niet met geforceerde doorspoeling. Voor toetsingen wordt vaak gebruik gemaakt van dit concept-gebiedendocument uit 2007. Het heeft echter geen enkele juridische betekenis.

Vogelrichtlijn

Op 18 juli 1995 is het Krammer-Volkerak aangewezen als zogenaamd Ramsar gebied en is aangewezen ingevolge artikel 4.1 van de Vogelrichtlijn. Bij deze aanwijzing is een kaart toegevoegd.

De toepassing van de Vogelrichtlijn is problematisch omdat er zich tal van complicaties voordoen. Het Krammer-Volkerak is op 18 juli 1995 door de Minister van Landbouw Natuurbeheer en Visserij aangewezen als speciale beschermingszone in de zin van artikel 4, eerste lid van de Vogelrichtlijn.

Let wel: het is dus niet aangewezen in de zin van artikel 4, tweede lid (geen trekvogels, maar wel als bijzonder watergebied van internationale betekenis).

Bij de aanwijzing behoort een toelichtende nota. In deze toelichting zijn de vogelsoorten vermeld, 'welke van belang zijn uit oogpunt van artikel 4, eerste lid van de EG-Vogelrichtlijn en die vermeld staan in bijlage I van deze richtlijn (versie 1991)'. Dit zijn: Kuifduiker, Aalscholver, Lepelaar, Kleine Zwaan, Brandgans, Bruine Kiekendief, Blauwe Kiekendief, Slechtvalk, Smelleken, Goudplevier, Kempphaan, Bosruiter, Kluut, Zwartkopmeeuw, Dwergstern, Visdief, Velduil en Blauwborst. Formeel gezien zijn dit de instandhoudingsdoelstellingen ingevolge de Vogelrichtlijn.

Het Krammer-Volkerak is wel aangewezen als Wetland in het kader van de Ramsar-Convention. Wanneer het Krammer-Volkerak in 2000 zou zijn aangewezen als Vogelrichtlijngebied, zoals dat is gebeurd voor veel andere gebieden in Nederland, zou dat zijn vanwege drempeloverschrijdende aantallen (>1%) van de Fuut, Aalscholver, Lepelaar, Grauwe Gans, Brandgans, Krakeend, Pijlstaart, Slobeend, Kuifeend, Brilduiker, Meerkoet, Kluut. Voor deze soorten had het gebied dus ingevolge artikel 4 tweede lid moeten zijn aangewezen. Blijkens jurisprudentie van het Europees Hof van Justitie moet het gebied ook worden beschouwd als zijnde aangewezen voor deze kwalificerende soorten.

Communautaire lijst

De plaatsing van instandhoudingsdoelstellingen op deze lijst heeft een juridische status.

Op de communautaire lijst komen de volgende habitattypen voor:

H1310 Zilte pionierbegroeiingen

H1330 Schorren en zilte graslanden en

H6430 Ruigten en zomen.

Als diersoorten zijn vermeld:

H1340 Noordse Woelmuis

H1134 Bittervoorn

H1149 Kleine modderkruiper

Voorts zijn veel vogelsoorten als instandhoudingsdoel aangewezen. Zie hiervoor de overzichtstabel.

In de communautaire lijst worden bovendien een aantal diersoorten genoemd die ook in het gebied voorkomen. Uit jurisprudentie volgt dat ook deze soorten planologisch beschermd zijn. Vermeld worden Rugstreeppad, Knobbelzwaan, Zilvermeeuw, Laatvlieger, Rosse Vleermuis en Baard- / Brandts-vleermuis.

Concept gebieden document

Dit document heeft geen juridische status; het is slechts voorgenomen beleid.

Op de communautaire lijst staan reeds

H1310 Zilte pionierbegroeiingen

H1330 Schorren en zilte graslanden en

H6430 Ruigten en zomen.

Het ministerie geeft aan hier de volgende habitats aan te willen toevoegen:

H2190 Vochtige duinvalleien en

H91E0 Vochtige alluviale bossen.

Het ministerie geeft aan de soorten H1134 Bittervoorn en H1149 Kleine Modderkruiper niet meer te willen opnemen. Voorts zijn veel vogelsoorten als instandhoudingsdoel aangewezen.

Het ministerie geeft aan de soorten A026 Kleine zilverreiger, A041 Kolgans en A169 Steenloper niet meer te willen opnemen.

Overzicht Vogels

Hierna is een overzicht gegeven van de kwantificeringen die toegekend zijn aan de broedvogels.

In kolom A is het gemiddelde gegeven van de aantallen broedvogels in het tijdvak 1993-1997 (vijf jaar) (van Roomen et al 2000). Deze resultaten zijn de basis geweest voor de Vogelrichtlijn aanwijzingen in 2000 en zijn de basis voor de aantallen in de communautaire lijst (kolom B, Eunis).

De in de kolom B vermelde aantallen zijn dus het formele toetsingskader.

In kolom C zijn de getallen vermeld uit het concept-gebieden document van LNV c.q. EZ (zonder status). Een deel van de norm is beschreven op Delta-niveau en niet (zoals door de EU voorgeschreven) per gebied.

In kolom D de meest recente gepubliceerde aantallen als een vijfjarig gemiddelde.

	A meting 93-97 gem.	B Eunis breed	C concept gebied broed	C delta	D meting 06-11 gemiddeld
Lepelaar	5	8	30		23
Bruine Kiekendief	13	13	10		<1
Kluut	812	850		2000	196
Bontbekplevier	50	14		100	4
Strandplevier	73	37		220	11
Zwartkopmeeuw	204	310		400	168
Kleine Mantelmeeuw	172	810	810		508
Visdief	532	220		6500	33
Dwergstern	100	3		300	<1

Hierna is een overzicht gegeven van de kwantificeringen die toegekend zijn aan de trekkende vogels.

In kolom A is het gemiddelde gegeven van de aantallen vogels in het tijdvak 1993-1997 (vijf jaar) (van Roomen et al 2000). Deze resultaten zijn de basis geweest voor de Vogelrichtlijn aanwijzingen in 2000 en zijn de basis voor de aantallen in de communautaire lijst (Eunis).

Hierna zijn steeds twee kolommen weergegeven die vergelijkbaar zijn.

In B de globale overwinterende aantallen, de Eunis-norm en het huidige 2006-2011.

In C de globale doortrekpieken, Eunis-norm en het huidige 2006-2011/

In D de normaantallen zoals het Ministerie die in een concept heeft aangegeven met de huidige aantallen 2006-2011.

	A	B		C		D	
	meting	winter		Doortrek piek		norm	06-11
	93-97	eunis	06-11	Eunis	06-11	concept	seiz.
	gem.ma					gebied	gem.
	x						
Fuut	2518	910	200	3200	1465	1100	781
Kuifduiker	6	9	15	5	7	2	6
Aalscholver	2933	240	200	1600	1900	490	766
Lepelaar	203			200	180	40	39
Kleine Zwaan	109	7	10	50	80	5	11
Grauwe Gans	2714	3000	2000	3700	6000	2100	4004
Brandgans	1880	610	500	2600	6500	1100	3964
Rotgans	1400	250	100	590	450	160	100
Bergeend	1961	1400	400	1900	1400	200	765
Smient	11410	8200	3400			2500	1124
Krakeend	1723	690	400	950	1300	480	1082
Wintertaling	2030	1100	300	2400	1700	670	444
Wilde Eend	10000	8500	4500	8300	8000	5300	4138
Pijlstaart	2453	340	200	540	700	180	121
Slobeend	1840	110	50	1600	1300	310	343
Tafeleend	835	110	100	630	650	130	251
Kuifeend	19766	5000	6000	10500	15000	4000	5826
Brilduiker	3400	1700	1500			640	492
Middelste Zaagbek	496	38	15	130	170	20	23
Meerkoet	18615	740	1500	4200	7000	1300	6549
Kluut	1431	3		1100	800	430	131
Bontbekplevier	362	6		300	110	40	16
Grutto	579			25	130	140	18
Tureluur	237	7	5	210	120	60	20

Steeds zijn in rood de aantallen gegeven die duidelijk niet aan de normen voldoen.

Bijlage 5 bij de Zienswijze van de Stichting Sirene

Bouwsteen Flora- en faunawet

In de Natuureffectenstudie wordt opgemerkt dat alleen directe effecten dienen te worden beoordeeld en niet de indirecte effecten bijvoorbeeld als gevolg van verzilting omdat dit geen direct gevolg is van menselijk handelen en daarom niet ontheffingsplichtig zou zijn. Deze stelling wordt door ons bestreden.

Van belang is of de Flora- en faunawet wordt overtreden. Voor overtredingen kan eventueel een ontheffing worden verkregen.

Wij zijn van mening dat als direct gevolg van het verzilten van het Volkerak de artikelen 8, 9 en 11 worden overtreden. Dit staat nog los van artikel 2, de zorgplicht.

In de Handleiding Flora- en faunawet worden tal van voorbeelden genoemd die een indirect karakter hebben. Enkele voorbeelden:

Artikel 8; Een nieuwe waterwinning die een dusdanige invloed op de aanwezige kwel zal hebben dat de in de omgeving aanwezige beenbreek zal afsterven;

Artikel 9; In dit kader gaat het om individuen van beschermde diersoorten waarvan bij voorbaat in redelijkheid bekend kan zijn dat deze door de voorgenomen activiteiten of werkzaamheden kunnen worden verwond en/of gedood.

Artikel 11 gaat uitgebreid in op aantasten van de leefomgeving.

In het Krammer-Volkerak komen tal van beschermde soorten voor die zijn gebonden aan het zoete biotoop. Dit betreft vooral amfibieën en vissen, maar ook beschermde planten aan de oevers zullen worden beïnvloed.

Overtredingen van de Flora- en faunawet zullen onvermijdelijk zijn.

Onder de voorkomende beschermde dieren bevinden zich enkele tabel 2 soorten als Kleine Modderkruiper en Rivierdonderpad en de tabel 3 soort Bittervoorn. Van de voorkomende vleermuissoorten zal de leefomgeving geheel of gedeeltelijk worden aangetast. Geheel zal dit zijn voor voorkomende soorten als Meervleermuis en Watervleermuis, gedeeltelijk, door het sterk verminderen van het insectenaanbod voor Laatvlieger, Ruige Dwergvleermuis en Gewone Dwergvleermuis.

Een uitgebreide toets zal noodzakelijk zijn.

Een ontheffing kan slechts worden verleend wanneer geen afbreuk wordt gedaan aan een gunstige staat van instandhouding van de soort en wanneer er geen andere bevredigende oplossing bestaat.

Duidelijk is dat er wel een andere bevredigende oplossing is voor het waterkwaliteitsprobleem, dat ten grondslag zou moeten dienen voor de ontheffing. Er is derhalve ook geen 'dwingende reden van groot openbaar belang'.

Bijlage 6 van de zienswijze Stichting Sirene

Bouwsteen uitvoerbaarheid

Samenvatting

Het project wordt voorgesteld als een instandhoudingsmaatregel. Wanneer dit wordt getoetst aan de uitleg van de Vogel- en Habitatrictlijn is dit standpunt niet houdbaar. De verzilting van het Volkerak-Zoommeer moet worden opgevat als een project en dient vervolgens de complete procedure van een natuurbeschermingswet vergunning te doorlopen, inclusief de ADC-toets. Alleen deze procedure is een waarborg voor een zorgvuldige besluitvorming.

Inleiding

In eerste instantie is gezien het hoofdstuk 9. Van de MER, Beoordeling uitvoerbaarheid ontwikkelperspectief in de Rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak-Zoommeer. Pagina's 170 – 179.

Naar de mening van Sirene is deze structuurvisie, het project zout met getij op het Volkerak – Zoommeer, juridisch niet uitvoerbaar.

Project, geen instandhoudingsmaatregel

Het project wordt voorgesteld als een systeemwijziging. Vervolgens wordt deze wijziging van systeem opgevat als een instandhoudingsmaatregel. Dit is een discrepantie.

Een instandhoudingsmaatregel richt zich op het in stand houden van het systeem.

De Europese Commissie heeft dit als volgt verwoord (uitleg art.6). Het begrip 'instandhouding' wordt volgens artikel 1, onder a van de Habitatrictlijn als volgt omschreven: "*a) instandhouding: een geheel van maatregelen die nodig zijn voor het behoud of herstel van natuurlijke habitats en populaties van wilde dier- en plantensoorten in een gunstige staat van instandhouding als bedoeld in de letters e) en i) "*

In artikel 2, lid 2, wordt nader gepreciseerd welke de doelstellingen zijn van de maatregelen die uit hoofde van de Richtlijn moeten worden genomen: "*De [...] genomen maatregelen beogen de natuurlijke habitats en de wilde dier- en plantensoorten van communautair belang in een gunstige staat van instandhouding te behouden of te herstellen*".

De instandhoudingsmaatregelen dienen te beantwoorden aan de ecologische vereisten van de natuurlijke typen van habitats van bijlage I en de soorten van bijlage II die in het betrokken gebied worden aangetroffen. De ecologische vereisten die met betrekking tot deze natuurlijke typen van habitats en soorten in aanmerking moeten worden genomen, betreffen alle ecologische behoeften waarin moet worden voorzien om een gunstige staat van instandhouding te garanderen. Zij kunnen niet anders dan per geval en op de basis van wetenschappelijke informatie worden omschreven.

Deze op de uitvoering van de Habitatrictlijn geschreven tekst is eveneens van toepassing op de soorten vogels, waarvoor het gebied onder de Vogelrichtlijn is aangewezen.

Samengevat heeft de instandhouding betrekking op de soorten en habitats zoals deze voorkomen op de vastgestelde communautaire lijst. In de Natura 2000 – standard data form zijn de instandhoudingsdoelen opgenomen. Deze behelzen 3 habitattypen, 32 vogelsoorten, 2 vissoorten en 1 zoogdiersoort. Een instandhoudingsmaatregel dient zich te richten op de ecologische behoeften van deze instandhoudingsdoelen.

Het begrip "beheer" moet worden geacht betrekking te hebben op het beheer met het oog op het behoud van een gebied, d.w.z. dat de term "beheer" moet worden gehanteerd in de zin waarin hij in artikel 6, lid 1, wordt gebruikt.

Ook kan niet worden gesteld dat artikel 6.2 van de Habitatrictlijn een dergelijke systeemwijziging rechtvaardigt. Ook hier zijn voor het aangewezen gebied de soorten en habitats waarvoor de speciale beschermingszone is ingesteld maatgevend. De gunstige staat van instandhouding dient gezien te worden in het licht van de begintoestand als beschreven in het "Natura 2000" standaard gegevensformulier zoals het werd ingediend toen het gebied werd voorgesteld voor aanwijzing of selectie, en zulks overeenkomstig de bijdrage die het gebied levert aan de ecologische samenhang van het netwerk.

De in de structuurvisie voorgestelde systeemwijziging richt zich niet op de instandhouding van de in de Eunis database opgenomen doelen.

Onze conclusie is dat de in de structuurvisie voorgestelde systeemwijziging niet is op te vatten als een instandhoudingsmaatregel. Bijgevolg ontstaat de verplichting om voor dit project een passende beoordeling te maken, rekening houdend met de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied. Nu geen passende beoordeling is gemaakt, is de uitvoerbaarheid van het plan onzeker.

Referentie

Op pagina 170 van het MER wordt opgemerkt dat het beheersmaatregelen betreft passend bij het natuurlijk systeem waar de gebieden oorspronkelijk toe behoren en niet van het systeem dat zich inmiddels heeft ontwikkeld.

Zoals blijkt uit voorgaande is deze systematiek juridisch (Europees rechtelijk) niet houdbaar, maar er zit een kern van redelijkheid in. Dan moet echter worden beoordeeld of het effect van een overgang van volledig getij van voor 1987 naar een getij van 30 cm past binnen de landelijke doelen, ook uit omstreeks 1987.

Het project is in dit kader op te vatten als een aanzienlijke verslechtering van het zoute getijdensysteem en is als zodanig niet opportuun.

Landelijke doelen

In hoofdstuk 9.2.1 van het MER wordt gesproken over een getijslag van 30 cm bij een gemiddeld waterpeil van -10 cm NAP.

De Rijksstructuur visie is een plan in de zin van de Natuurbeschermingswet en / of Habitatrictlijn.

De doelstellingen van de structuurvisie hebben betrekking op de KRW, de veiligheid en de economische ontwikkelingen. Natura 2000 komt slechts aan de orde bij het bezien of de plannen kunnen worden uitgevoerd.

Het is geen plan of project nodig voor het beheer van de bekkens als Natura 2000-gebied. Dat het plan betrekking heeft op het beheer van het gebied ten behoeve van andere doelstellingen vormt geen aanleiding de uitzondering van art. 6.3 HR toe te passen. Voor de structuurvisie dient daarom een passende beoordeling te worden gemaakt.

Los daarvan komen in de structuurvisie onderwerpen aan de orde (zoals derde / vierde sluis) die reeds zelfstandig beoordelingsplichtig zijn.

Het mag niet zo zijn dat wanneer binnen het plan of project de doelen niet kunnen worden gehaald, de doelen worden aangepast. Deze intentie blijkt wel uit de teksten zoals bijvoorbeeld blijkt uit de volgende tekst: *"Bij een zout Volkerak-Zoommeer en een Grevelingen met getij horen deels andere doelen voor Natura 2000 dan de huidige (ontwerp)doelen. Het beheer krijgt in dat geval dan ook een andere invulling. De beheerders van het gebied moeten hierop kunnen anticiperen op basis van een helder toekomstperspectief."*

Bijlage 7 van de Zienswijze Stichting Sirene Bouwsteen PB Oosterschelde

In het Ontwerp-rijksstructuurvisie Grevelingen en Krammer-Volkerak is opgenomen dat sprake is van significant negatieve effecten op de zandplaten van de Oosterschelde. In de structuurvisie wordt vermeld dat dit effect is te voorkomen met een eenmalige extra zandsuppletie.

In de milieueffectrapportage onder 9.3.1 wordt dit nader toegelicht.

9.3.1 Oosterschelde: significant negatieve effecten te voorkomen met beheermaatregel

In het Natura 2000-gebied Oosterschelde zijn positieve effecten te verwachten van een verbeterde doorstroming en meer ecologische uitwisseling, met name in de omgeving van de verbinding met het Volkerak-Zoommeer in de Philipsdam. Daarnaast zijn significant negatieve effecten op de zandplaten in de Oosterschelde niet uit te sluiten. De verbinding met het Volkerak-Zoommeer leidt voor zover nu bekend tot een versterking van het bestaande fenomeen 'zandhonger' (afname van areaal en droogvalduur van zandplaten) in de Oosterschelde, met een eenmalig extra verlies van vijftig tot maximaal honderd hectare. Het jaarlijkse verlies bedraagt ongeveer vijftig hectare. Dit eenmalige extra verlies is te voorkomen met, eveneens eenmalige, extra zandsuppleties.

Dit is slechts summiere informatie.

In het Natuureffect rapport is een zogenoemde Passende Beoordeling opgenomen. Deze beoordeling voldoet echter niet aan de eisen die aan een dergelijke beoordeling mogen worden gesteld.

In de PB worden een aantal mogelijke positieve effecten genoemd van de maatregel. Deze effecten worden niet gekwantificeerd en uit de formulering blijken onzekerheden. Concrete effecten op de instandhoudingsdoelen van de Oosterschelde worden niet vermeld.

*Een zin als de volgende; **Uitwisseling via periodieke getijdenstromen tussen de Oosterschelde en het Volkerak-Zoommeer zal leiden tot een betere doorstroming van de Noordelijke tak van de Oosterschelde.**, sluit niet uit dat de zandhonger in dit gebied zal toenemen. Juist de noordelijke tak van de Oosterschelde lijkt het minst aangetast door de sluiting en de daarop volgende overbevissing van schelpdieren. In ieder geval zijn de dichtheden van steltlopers in dit deel van de Oosterschelde hoger dan in de andere delen.*

Tevens zal de uitwisseling leiden tot een ecologisch waardevolle doorgaande zoet-zoutgradiënt. Een lichte daling van het zoutgehalte kan mogelijk al positief zijn voor het herstel van zeegras in dit deel van de Oosterschelde.

Uit deze opmerkingen valt op te maken dat in dit deel van de Oosterschelde het zoutgehalte lager zal worden. Niet beschreven is wat dit betekent voor de bodemdierbevolking van de slikken en platen en de daarvan levende vogels.

Door faseverschil in getij kan demping van de getijdenslag in de Oosterschelde plaatsvinden. Hierdoor zou het intergetijdengebied kunnen afnemen en de droogvalduur van platen en slikken kunnen verminderen.

Uit resultaten van recente berekeningen met een eendimensionaal hydraulisch model (memo Piet Lievense, RWS 2014) blijkt dat er een afname van de getijslag op de Oosterschelde wordt veroorzaakt bij aantakking op het Volkerak-Zoommeer. De afname varieert van 4 centimeter in de noordelijke tak, 2 - 3 centimeter in de kom van de Oosterschelde en 2 centimeter bij de Roggeplaat. Uit het model kan worden afgeleid dat door de afname van het laagwaterniveau een oppervlak van 50 tot maximaal 100

ha aan plaatareaal "verdrinkt". Dat betekent dat bij aantakking van de Oosterschelde op het Volkerak een eenmalige afname optreedt van iets minder dan 1% van het totale plaatareaal in de Oosterschelde (11.000 ha). Dit betreft geen aaneengesloten gebied maar een smalle strook langs de laagwaterlijn van het intergetijdengebied die niet meer zal droogvallen. Daarnaast betekent de afname van de getijslag een vermindering van de droogvalduur van de platen, in de orde van 1% van de tijd.

Zandhonger heeft een ander effect dan beperken van de getijdenamplitude.

Zandhonger vindt vooral plaats aan de bovenzijde van de curve. De plaat gaat steeds later droogvallen en de vogels moeten de eerste fase van het foerageren steeds later gaan beginnen. Een plaat bij de hoogwaterlijn bevat echter nauwelijks voedsel. Het voedsel wordt pas algemener wanneer een bepaalde droogvaltijd of de inverse daarvan is bereikt. Wanneer de hoogte van de plaat afneemt, kunnen de vogels pas gaan foerageren wanneer de plaat later droogvalt, maar komen dan meteen in een zone met veel bodemdieren. De afname van de draagkracht van het gebied is zeer sluipend.

Wanneer echter de getijdenamplitude wordt verkleind is het effect op het foerageren van steltlopers anders. De afname van de hoogwaterstand zal in het algemeen weinig invloed hebben omdat de plaat nog geruime tijd onder water blijft. De dan wel droogvallende plaat zal na verloop van tijd een bodemdiersamenstelling hebben die behoort bij een langere droogvalduur.

Het effect van een verhoogde laagwaterlijn doet zich direct voor door beïnvloeding van de foerageeropervlakte en dan eenzijdig aan de belangrijkste kant, de laagwaterlijn. In eerste instantie is de bodemdierfauna nog niet aangepast aan het wederom beperkte getij. Deze aanpassing zal meer dan een jaar vergen. Het oppervlakteverlies is blijvend.

Het effect van 4 cm op een plaat met 2 meter is 2 %. Je moet dus rekenen in een orde van grootte van een afname van 2% in de steltloperaantallen. Dit is zeker aan te merken als een significant effect.